

Сергій Дерев'яно

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ГАЛИЧИНІ

Аналізуються особливості правового статусу та політичної соціалізації внутрішньо переміщених осіб. Висловлені міркування щодо ефективності діяльності органів влади і громадськості Івано-Франківщини з адаптації переселенців у новому етносередовищі, утвердження у них національних цінностей і норм, політичних переконань, які є домінуючими серед місцевого населення.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, Галичина, міграція населення, етносередовище, політична соціалізація.

Sergii Derevianko. Internally displaced people : problems of political socialization in Galicia. *The peculiarities of legal status and political socialization of internally displaced people are analyzed. The concerns regarding the effectiveness of Ivano-Frankivsk authorities and people on the adaptation of immigrants in the new ethnoenvironment are expressed, are stated the national values and norms, political beliefs that are dominant among the local population.*

Key words: *internally displaced people, Galicia, migration, ethnoenvironment, political socialization.*

Військове вторгнення Російської Федерації на територію України, окупація та наступна анексія українського півострова Крим, спровоковане державою-агресором збройне протистояння у південно-східних областях призвели до появи в Україні нового явища, для означення якого використовується термін «внутрішньо переміщені особи» (далі – ВПО). Масштаби цього явища досить відчутні, вимагають значних фінансових витрат та організаційних зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування, які, однак, не є достатньо ефективними. За цих умов виявилися кращі риси ментальності українців – чимало громадян, окремі громадські організації та релігійні громади взяли ВПО під свою опіку. Поряд із вирішенням численних соціально-побутових проблем не менш

вагомою стала й політична соціалізація переселенців у місцях їх теперішнього проживання. Адаптація до нового етносередовища, сприйняття цінностей, почуттів та переконань, що домінують серед місцевого населення, розвиток суспільної активності ВПО відбуваються по-різному. Даються взнаки тривале зомбування російськими засобами масової інформації та місцевими сепаратистами, штучно сформовані негативні стереотипи про «галичан-бандерівців».

Створення громадянам України, які вимушено покинули місця свого постійного проживання, належних умов для реалізації конституційних прав і свобод, зокрема, політичних, надання допомоги в їх самоорганізації, залучення до активного життя місцевих територіальних громад і, таким чином, утвердження національних ідеалів українства – пріоритети в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства Івано-Франківщини. Власний досвід участі у цих процесах спонукає висловити міркування щодо стану та перспектив політичної соціалізації ВПО, що видається науково і практично вагомим і є метою пропонованої статті.

Аналіз означених проблем вимагає врахування низки обставин, які є сутнісними для розуміння досліджуваного явища. Найважливішим є те, що українська влада офіційно не визнає факту війни в Україні. Попри численні заяви Президента України та інших очільників держави, лідерів зарубіжних держав, міжнародних організацій і об'єднань, багатьох політиків про гібридну війну, прийняті акти про Російську Федерацію як державу-агресора, запроваджені антиросійські санкції, стійке переконання більшості українських громадян у тому, що це війна, – офіційно задекларовано, що в Україні проводиться Антитерористична операція (далі – АТО). Як наслідок, на громадян, які змушені покинути свої домівки через бойові дії, що ведуться в зоні АТО, не поширюється прийнятий у міжнародному праві статус «біженців».

Нагадаємо, що впродовж століть чимало переслідуваних на батьківщині українських політичних і культурних діячів знаходили притулок в інших країнах. 2002 року Україна приєдналася до Конвенції про статус біженців 1951 року та

Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і взяла на себе зобов'язання надавати притулок на своїй території громадянам інших країн чи особам без громадянства, які висловлюють обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань на батьківщині за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів. Однак, за даними українських та міжнародних правозахисних організацій, такі особи на свої звернення здебільшого отримують відмову від української влади. До прикладу, на веб-сайті представництва Управління Верховного комісара ООН у справах біженців ООН в Україні оприлюднені дані, за якими – із 1443 осіб, які просили притулку в Україні у 2015 році, статус біженця отримало тільки 49 осіб [1]. Яскравий приклад – засідання Івано-Франківського адміністративного суду 21 листопада 2016 року на оскарження рішення Департаменту міграційної служби про ненадання статусу біженця громадянину Російської Федерації О. Бутусіну, який воював у складі ДУК «Правий сектор».

Поняття «біженці» правомірно застосовувати тільки до тих громадян України, які покинули територію держави і офіційно попросили притулку в інших державах. Відомо, що у 2015 р. Україна увійшла в десятку найбільших постачальників шукачів притулку в ЄС: за даними Євростату, громадянами України було подано 22,4 тис. клопотань про притулок, що на третину більше, ніж 2014 р., в понад 20 разів більше, ніж 2013 р. Найбільше таких клопотань подано в Італії, Німеччині, Іспанії та Польщі. Проте частка українців, які отримали офіційний статус біженця в європейських країнах, а разом з тим – і вид на проживання, дуже мала. У більшості випадків – розгляд справ заморожено. Більше того, у 2015 р. 15 тис. громадян України було видворено з території ЄС (8,6 % всіх видворених), що у понад 2 рази більше, ніж 2013 р. [2].

22 листопада 2016 року під час візиту до України Верховного комісара ООН у справах біженців Філіппо Гранді його Управлінням оприлюднена інформація, за якою є «1 481 377 українців, які шукають притулок або іншу форму законного перебування за кордоном. З них в Росії перебувають 1 154 212 українців, в Білорусі – 148 549, у Молдові – 286, в Румунії – 80, в Угорщині – 71, у Словаччині – 26». Крім того, повідомляється, що

«станом на 1 вересня 5 основними приймаючими країнами Європейського Союзу було прийнято 26 575 заяв на міжнародний захист. З них 7 967 заяв в Німеччині, 7 267 – в Італії, 5 423 – у Польщі, 3 176 – у Франції і 2 742 – в Швеції» [3]. Якщо додати, що більше 30 % громадян, за даними соціологів, готові виїхати з України на постійне місце проживання до інших держав, а тисячі українців (окремі експерти говорять про десятки, а то і сотні тисяч) вже перебувають там без реєстрації, то можна запевнити, що проблема ця набула характеру національної демографічної кризи, свідчить про тотальну недовіру населення владі.

Попри те, впродовж останніх трьох років поняття «біженець» у політичному дискурсі та повсякденному спілкуванні переважно використовують до тих громадян України, які змушені виїхати з українського півострова Крим та територій, де проводиться АТО, до інших регіонів держави. Оскільки війна в Україні не оголошена, з правової точки зору таких осіб правильніше визначати як «вимушених переселенців» або ж «внутрішньо переміщених осіб». Таке означення підкреслює мотиви їх переміщення – люди вимушені залишати свої домівки, щоб зберегти власне життя та життя близьких, щоб уникнути насилля та переслідування за свої політичні переконання. Переселенці фактично стали вигнанцями у рідній державі.

Спроби визначення цього явища знаходимо у чинних нормативно-правових актах України. Так, 20 жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» за № 1706-VII, за яким «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» (частина перша статті 1) [4]. Визначення, вважаємо, загалом відображає сутність явища, хоча й не є вичерпним, оскільки підстав для переміщення та суб'єктів є більше.

Масштаби внутрішнього переміщення вражають. Станом на 21 листопада 2016 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 664 726 переселенців, або 1 343 703 сім'ї з Донбасу і Криму. 1 056 426 сімей звернулися за призначенням грошової допомоги, 972 093 з них таку допомогу призначено [5]. Наведені цифри, проте, не є остаточними та й динамічними. Точніші офіційні дані про кількість ВПО можуть з'явитись у грудні 2016 року, коли повинен запрацювати «Єдиний реєстр переміщених осіб», запущений Міністерством соціальної політики України у тестовому режимі ще 1 серпня.

Однак офіційна статистика, очевидно, не відображає всього масштабу явища, адже стосується тільки тих громадян, які офіційно зареєструвалися для отримання соціальної допомоги. Окремі експерти вважають, що кількість осіб, які змушені були покинути звичне місце проживання, становить близько 2 мільйонів і матиме тенденцію до зростання. Є підстави твердити, що чимало тих, хто переселився, перш за все працездатних та підприємливих осіб, не покладаються на допомогу владних інституцій, яка є неадекватною втраченому та не забезпечує гідного життєвого рівня. До того ж, чимало людей переміщуються тільки в межах Донбасу в «більш спокійні» райони, які знаходяться під контролем Збройних сил України, управляються тимчасовими цивільно-військовими адміністраціями. Якщо ситуація тут загостриться, то це може призвести до нової хвилі переселенців, що стане серйозним викликом національній безпеці держави. Розподіл ВПО в розрізі областей і окремих населених пунктів та підстави такого розселення можуть бути предметом окремого дослідження, тут же акцентуємо на тому, що чимало переселенців опинилися і у західних областях України, зокрема, на Івано-Франківщині.

Перші переселенці на Прикарпатті з'явилися з появою російських військових на українській території. Початково переміщення мало стихійний характер, ініціювалося самими мешканцями Криму та південно-східних областей, які прибували до краю самотужки. Достовірних даних про їх кількість немає, оскільки загальнодержавна реєстрація таких осіб тоді не велась.

Тоді ж виникло розуміння потреби організації надання допомоги українським громадянам, які опинилися в епіцентрі

конфлікту, насамперед, забезпечити умови проживання для громадян та членів їх родин, вишукати можливості для надання постраждалим медичних, соціальних та освітніх послуг. Ініціатором стали державні структури та громадські організації.

2 березня 2014 року зібралась ініціативна група й утворила Регіональну робочу групу для допомоги переселенцям. Згодом скликано Координаційну раду з питань надання допомоги населенню під час надзвичайних ситуацій. Автору довелося брати безпосередню участь у цих подіях як директору департаменту освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

Уже 4 березня у програмі «Факти» каналу ICTV прозвучало наше відеозвернення: «Україна є єдина. І ми всі думаємо однаково, всі ми дбаємо, бережемо нашу Україну. Впродовж років ми приймали дітей зі східних областей, але це було, як правило, на свята. Сьогодні, коли виникають складні обставини, ми готові, знову ж таки, простягнути руку допомоги нашим східним братам і прийняти їх у себе», – каже член Координаційної ради з питань надзвичайних ситуацій Сергій Дерев'яно [6].

Створений в області регіональний штаб роботи з вимушеними переселенцями оперативно здійснив комплекс заходів з питань забезпечення тимчасового проживання на території області жителів АР Крим та південно-східних областей України, а також надання їм медичних, освітніх, соціальних послуг і психологічної допомоги. Вже за перші три тижні роботи близько 8 тисяч івано-франківців зголосилися допомогти переселенцям. Українська греко-католицька церква (УГКЦ) відкрила на Прикарпатті для гостей двері монастирів та паломницькі центри. Були підготовлені також колиби зеленого туризму, санаторії і курорти. Для постійного проживання переселенців визначені села з демографічними проблемами та вільними помешканнями.

На сьогодні Івано-Франківський регіональний штаб з розміщення громадян України, які переселяються з тимчасово окупованої території України та районів ведення АТО в інші регіони України, став інституцією, яка щоденно опікується ВПО, веде їх реєстрацію та надає їм всебічну допомогу. У Регіональному штабі, який розміщено в приміщенні Народного дому Товариства

«Просвіта», щодня чергують психолог, медпрацівник, представники різних обласних відомств: департаментів освіти і науки, охорони здоров'я, соціальної політики Івано-Франківської ОДА, Державної міграційної служби.

Насамперед, здійснюється розселення людей, які звертаються за допомогою. Координаційна рада намагається працювати за міжнародними стандартами, забезпечуючи оформлення спеціальних тристоронніх договорів між власниками житла, переселенцями та тими, хто координує їх розселення. Людям, які мають донецьку чи луганську прописку, це потрібно для соціального супроводу, отримання соціальних послуг у закладах і установах. Більшість приїжджих воліє залишитися в обласному центрі й лише дехто відгукується на пропозицію поїхати в район. Штаб має змогу надати переселенцю житло навіть у безоплатне тимчасове користування. Таких осіб поселяють в муніципальний готель «Бандерштадт», за проживання у якому платить міська влада. Також приїжджих тимчасово поселяють у гуртожитки Центру професійно-технічної освіти № 1 і Глумацького коледжу Львівського національного аграрного університету. На сайті штабу розміщено адреси місць можливого тимчасового перебування для ВПО по області. Також штаб допомагає людям продуктами харчування, співпрацює з благодійними фондами з всієї України та зарубіжних країн, які відгукуються і привозять гуманітарну допомогу. Істотну допомогу в цьому надає Івано-Франківська єпархія УГКЦ.

На території Івано-Франківської області станом на 24 листопада 2016 року, за оперативною узагальненою інформацією Регіонального штабу, офіційно зареєстровано й тимчасово розміщено 4 628 осіб, або 1 606 сімей. З них, дієздатних осіб: чоловіків – 853, жінок – 1634, а також – 1 263 дітей, 878 – інвалідів та осіб похилого віку. Однак, як вважають працівники штабу, через них «проходить» лише приблизно третина приїжджих зі Сходу України. А дві третини вирішують питання зі своїм поселенням, працевлаштуванням чи лікуванням самотужки, покладаючись у цьому, передусім, на родичів та знайомих, котрі їх приймають. Частина людей самостійно зняла житло через ріелторів у приватному секторі.

Поряд із розв'язанням проблем облаштування, працевлаштування органами влади та організаціями громадянського

суспільства чимало уваги приділено проблемам політичної соціалізації переселенців.

Сучасна теорія політичної соціалізації характеризується різноманітністю тлумачень цього явища. Відсутність єдиного визначення його змісту об'єктивується міждисциплінарним характером поняття, істотно залежить від концепції розгляду, аспекту аналізу та й мети дослідження. Не вдаючись до дискусії, зауважимо, що загалом науковці сходяться у розумінні політичної соціалізації як процесу активного «засвоєння індивідом упродовж його життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого він належить; поступовий вступ людини в світ політики, формування політичних уявлень, орієнтацій, набуття навиків політичної участі, вrostання у політичну культуру, притаманну цьому суспільству» [7, с. 653].

Імпонує й визначення, що запропоноване авторами відповідної статті відомого «Короткого оксфордського політичного словника», які під політичною соціалізацією (political socialization) розуміють «процес, завдяки якому люди набувають політичних поглядів і вартостей». При цьому британські вчені акцентують, що «усвідомлення з боку індивіда своєї статі та етнічної належності передусь всьому, що є політичним, набагато безпосереднішою мірою» [8, с. 525].

Сучасна політична наука виділяє два взаємопов'язані шляхи політичної соціалізації : а) передача новій генерації людей політичного досвіду попередніх поколінь; б) придбання особою нових, раніше невідомих політичних знань [8, с. 653]. Щодо ВПО, то під їх політичною соціалізацією пропонуємо розуміти «процес сприйняття громадянами ідей, політичної позиції та поведінки, що є типовими для спільноти місця їх тимчасового перебування». Отже, політична соціалізація зводиться до засвоєння політичних цінностей і норм, необхідних для адаптації в новому етносередовищі.

Очевидно, що цей процес є двостороннім і включає в себе, як стверджує Н. Гедікова, з одного боку, вплив на особу соціально-політичних умов, за яких здійснюється передача норм, принципів, цінностей, політичних орієнтацій, а з другого – сприйняття нею на соціально-психологічному рівні цього впливу з метою формування моделі політичного світогляду, політичної свідомості і поведінки [9, с. 9].

Звернемо увагу на те, що ще 22 серпня 2012 року розпорядженням Кабінету Міністрів України за № 605-р затверджено «План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство» [10]. Стосувався він іноземців, але запропонований перелік заходів є достатньо широким і фактично поширюється нині і й щодо ВПО. На його виконання 26 лютого 2013 року було прийнято розпорядження Івано-Франківської ОДА за № 112 «Про робочу групу з питань інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство» [11], у складі якої довелося працювати.

На практиці першочерговою стала потреба налагодження відносин між ВПО та місцевими мешканцями. Загалом до переселенців зі Сходу у галичан побутує дwoяке ставлення: до співчуття додається і настороженість. З одного боку, спостерігається прагнення місцевої громади надати максимум допомоги ВПО. В той же час проблеми у взаєминах виникли по мірі зростання кількості загиблих прикарпатців у зоні АТО.

Особливе психологічне несприйняття викликають у краян прибулі зі Сходу молоді і здорові чоловіки. Побутує думка, що вони збираються у нас відсидітися аж до закінчення війни на Донбасі, а за визволення його від терористів мають проливати кров і віддавати свої життя мобілізовані до армії наші земляки, в яких є на утриманні дружини, діти, старенькі батьки. Складно пояснити, чому галичани воюють на Сході, а східняки «відсиджуються в тилу».

До цього спонукала й не завжди адекватна поведінка самих переселенців. Розповідають про нечуване нахабство декотрих переселенців, чи не першими словами яких у спілкуванні з прикарпатцями було: «Донбас багато років вас годував. А тепер ви нас годуйте!..» Якщо людина, котра мимоволі стала нашим гостем, уже з порога виголошує такі вбиті їй у голову спекулятивні сентенції, то, з одного боку, дуже важко переконати її в протилежному, а з другого – вона не може розраховувати після такого на позитивне до себе ставлення [12].

До того ж, саме переселенців вважають винними у тому, що в області складна криміногенна ситуація, хоча відомі й приклади

надання ними допомоги правоохоронцям у гарантуванні громадської безпеки, запобігання злочинам [13]. Аналіз таких випадків, чутки про які ширяться по місту і області, свідчать, що їх учасники – люди, які орендують помешкання через ріелторів, здебільшого живуть забезпечено, тож дехто й на новому місці дозволяє собі поводитися зверхньо щодо оточення, і цим викликає у краян реакцію обурення.

Обережну позицію зайняли й окремі політичні сили краю. Так, Політична рада Українського християнсько-демократичного фронту порадила прикарпатцям «допускати переселенців з Півдня та Сходу України у квартири під наглядом СБУ». В оприлюдненому місцевими інтернет-джерелами листі цієї організації на ім'я голови Івано-Франківської облради В. Скрипничука стверджується: «Сьогодні на Галичині з обіймами приймають переселенців і з Криму, і з Донбасу. Проте наша щирість мусить дружити з великою пильністю! Оскільки велика кількість терористів і бойовиків зі Сходу, знаючи про швидку ескалацію боїв з метою утворення «коридору» від кордону до Дніпра, вже відсилають не лише родичів, а й власні сім'ї на Захід України, то й серед гостинно прийнятих вашими земляками родин уже є певна кількість людей, родинно пов'язаних із сепаратистами. Оселившись серед вас, вони можуть виконувати й таємно агентурні функції...» [14].

Останній приклад – проведений 19 жовтня 2016 року в м. Івано-Франківську круглий стіл на тему «Сталий захист прав і свобод переселенців з Південного Сходу України в Галичині». Організований благодійним фондом «Ліга толерантності» захід перетворився у міжрегіональну перепалку, яку спровокував відомий український журналіст, ведучий авторської програми «Прямим текстом» телеканалу «ЗІК» Остап Дроздов. Він переконаний, що потрібно, в першу чергу, говорити про відповідальність переселенців за те, що зараз відбувається на Сході, та за те, яким був Схід. «Адже ми маємо категорію втікачів, які несуть співвідповідальність. Вони причетні до того, що Україна ставала Донбасом своїми голосуваннями, поглядами, безвідповідальністю, – акцентував журналіст і закликав переселенців визнати свою відповідальність за гуманітарну катастрофу в Україні, говорити про себе не як про жертв, а

використати ситуацію як поштовх до змін. Такі звинувачення викликали обурення присутніх переселенців, які стверджують, що «вони – частина громади, вони не в гостях, а на Батьківщині» [15].

Натомість, активісти громадської організації «Поступовий гурт франківців» започаткували книговидавничий проект «Схід–Захід». Основна ідея цієї книжкової серії, яка передаватиметься в кожен бібліотеку східної України, в тому, щоб під однією палітуркою поєднати твори двох авторів: одного із Західної України, другого – зі Східної. Крім того, цією організацією розроблені та презентовані у квітні 2015 року програми щодо адаптації вимушених переселенців у соціум іншого регіону та уникнення будь-яких конфліктних ситуацій.

З метою подолання пануючих у суспільстві стереотипів про переселенців, що може призвести до геттоїзації ВПО та поглиблення конфлікту всередині суспільства, 21 вересня 2015 року – у День Миру – місто Івано-Франківськ приєдналося до Всеукраїнської акції на підтримку діалогу між переселенцями та приймаючими громадами. Серед них – відкритий діалог просто неба: громадська організація «Д.О.М.48.24» провела акцію у форматі «Живої бібліотеки». Це – інтерактивний захід, де кожен перехожий мав змогу «прочитати книги» – історій людей «у пошуках домівки». Героями заходу стали активні переселенці, що осіли в Івано-Франківську. Супроводжувала акцію фотовиставка під назвою «Забути не можна, повернутись неможливо» [16].

Показово, що чимало приїжджих воліє, щоб оточення не здогадувалося, що вони переселенці зі Сходу. До того ж, на поведінку переселенців на новому місці ще довго впливатимуть пережитий ними шок від розгулу терористів, від бойових дій у їхніх містах. У приїжджих можуть проявлятися сформовані ще там, на Донбасі, комплекси недовіри і щодо галичан.

Однак погодимось із твердженням голови Івано-Франківської обласної громадської організації «Центр допомоги «Людина»» Н. Чаплинської, що «переселенці, які нині проживають в Івано-Франківську, – це переважно активні, проукраїнськи налаштовані люди, які мають нові, варті уваги ідеї, тому їх необхідно підтримувати» [17].

ВПО створено в області і функціонують більш чи менш ефективно шість громадських організацій. Найбільш активними є

Спілка переселенців і, особливо, «Д.О.М. 48.24» в м. Івано-Франківську. У планах її засновників (переселенці з Донецька Н. Вишневецька, О. Архіпова та С. Никоноров) – соціальний бізнес, що створить робочі місця для переселенців, руйнуватиме стереотипи про приїжджих з Донбасу і Криму і допоможе повністю включитися в життя Прикарпаття. Цифри у назві організації означають географічні координати – у Донецька та Івано-Франківська вони приблизно ті ж самі. Колись мешканці Донбасу й Криму, а тепер – м. Івано-Франківська, поставили собі за мету позбутися тавра «внутрішньо переміщені особи». Для них жити в цьому місті означає не просити допомоги, а бути самодостатніми й корисними тут. Адже у складі організації – переважно ті, хто був доволі успішним і впевненим у завтрашньому дні до війни [18, с. 64].

Суттєву допомогу ВПО з перших днів їх перебування в краї надає Товариство «Просвіта». У її Народному домі, де приймають гнаних війною людей, проводяться численні зустрічі та культурно-просвітні заходи.

Ініціатором ряду заходів виступила місія ОБСЄ в Україні. Так, у березні 2016 року в м. Івано-Франківську відбулася зустріч представників низки громадських організацій, які створені з ініціативи переселенців і тих, які активно з ними співпрацюють, з місією ОБСЄ. Мета заходу – створення єдиної платформи для інформування переселенців про те, що роблять громадські організації для поліпшення їхнього життя, про результати співпраці з владою, законодавчі ініціативи тощо.

Політичній соціалізації переселенців певною мірою сприяє надання допомоги їм фахівцями – професійними психологами Центру психологічної допомоги учасникам АТО, який діє в Івано-Франківську та районах області.

Органами влади проведено роз'яснювальну роботу та забезпечено умови для участі ВПО у голосуванні на виборах Президента України 25 травня 2014 року, народних депутатів України 26 жовтня того ж року. У місцевих виборах 25 жовтня 2015 року вони участі не брали, оскільки – тимчасово зареєстровані і не є членами територіальних громад. Очевидно, заслуговують на увагу міркування переселенця із Луганщини, Заслуженого журналіста України О. Крамаренка, оприлюднені в обласній газеті «Галичина»

напередодні останніх виборів. Те, що він не голосуватиме, О. Крамаренко пояснює тим, що «політичний режим в Україні не довіряє ні мені, ні сотням тисяч інших українських патріотів, змушених виїхати з Донбасу. Гарантувати нам безпеку на виборах за місцем нашої прописки він не в змозі, а от надати нам право голосувати за місцем свого нового й, мабуть, уже постійного місця проживання, не хоче. ... А не довіряють нам з очевидної, на мій погляд, причини – переселенці дадуть провладним партіям найменший відсоток голосів серед усіх інших категорій населення України. Це – правда, бо влада заслужила на таке» [19].

Найбільш ефективним засобом політичної соціалізації стало забезпечення надання переселенцям якісних освітніх послуг. Адже саме діти швидше адаптуються до нового середовища, сприймають національні традиції та звичаї, ідеї, політичну позицію і поведінку, які є типовими для місцевої спільноти.

Після тимчасової реєстрації та поселення дітей влаштовують у найближчі навчальні заклади до їх місця проживання. Так, за оперативними даними Департаменту освіти та науки Івано-Франківської ОДА, в області перебуває 1263 дітей. Всі 359 дітей шкільного віку влаштовані у загальноосвітні навчальні заклади. Серед них – діти шкільного віку, які прибули з: Донецької області – 204, з Луганської області – 111, з Автономної Республіки Крим – 44. Крім того, 20 дітей навчаються у професійно-технічних закладах і 91 – у вищих навчальних закладах. Із дітей дошкільного віку тільки 90 – влаштовані у дошкільні навчальні заклади. Зауважимо, що в Івано-Франківській області – значні черги, особливо в містах, у дошкільні заклади. Дітей ВПО, проте, приймають до них позачергово, більша ж частина дітей перебуває з одним із батьків вдома.

Регіональний штаб роботи з переселенцями та громадські організації краю подбали про забезпечення дітей формою, канцелярським приладдям та книжками. Так, уже до 1 вересня 2014 року понад півсотні дітям переселенців, котрі пішли до івано-франківських шкіл, купили форму та портфелі. Такі самі акції проведено в районах області і у наступні роки. Крім того, Косівський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді ініціював та провів у 2015 році акцію зі збирання книжок

художнього і національного спрямування, дитячої літератури, які передано дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа, які живуть у східних областях України, дітям із сімей переселенців з районів проведення антитерористичної операції [20]. Долучаються до національних традицій та цінностей діти і у численних позашкільних закладах. Можливості для їх оздоровлення на пільгових умовах надані більшістю закладів оздоровлення та відпочинку області.

Окремим напрямом стала культурна реінтеграція та національна самоідентифікація ВПО. Зокрема, традиційними стали організація туристичних поїздок, етнічних фестивалів та ін. для вимушено переміщених осіб до інших регіонів України, проживання дітей у сім'ях на час канікул і свят тощо. Так, у січні 2015 року з успіхом реалізовано проект «Схід і Захід разом: Різдво в Карпатах», під час якого прикарпатці запросили до себе в родину гостей зі Сходу країни. Переселенцям не лише влаштували щедрю гостину, а й ознайомили їх із традиціями та звичаями нашого краю. А ще вони спільно створювали подарунок для воїнів, котрий волонтери передали в зону АТО. І таких акцій у містах та селах області проведено чимало. Діти переселенців безоплатно відвідують вистави широко відомого в країні та за її межами Івано-Франківського академічного театру ляльок ім. Марійки Підгірянки.

Щорічно в 2014–2016 рр. з ініціативи Івано-Франківського обласного товариства Червоного Хреста проводилась акція, під час якої школярі області збирали по п'ять картоплин для переселенців. Минулого року під час акції було зібрано близько 40 тонн картоплі [21].

Отже, завдяки діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій процес політичної соціалізації в області охопив певну частину вимушено переміщених осіб.

На жаль, події в зоні АТО, міжнародні перемовини не вселяють оптимізму. Не дивно, що серед значної частини ВПО шириться переконання в тому, що їм повертатися нікуди. Підтвердженням цьому є особисті зустрічі з переселенцями, окремі публікації з цього приводу в ЗМІ.

Так, 48% ВПО не мають наміру повертатися на колишнє місце проживання. Про це свідчать результати опитування, що оприлюд-

нені 25 жовтня 2016 року Київським міжнародним інститутом соціології [22]. Нагадаємо, що рік тому голова Всеукраїнської організації у справах вимушених переселенців О. Єрмішина оприлюднила матеріали соціопитування, згідно з якими 30% переселенців не планують повертатися на місця, з яких переїхали [23].

Що ж до результатів соціалізації, в тому числі політичної, важливими є оприлюднені тоді само такі дані: 61% ВПО заявили, що не відчувають до себе негативного ставлення на новому місці проживання. При цьому 3% опитаних переселенців відчувають упереджене ставлення до себе постійно, 11% – періодично, 21% – відчувають поодинокі випадки, а 5% було важко відповісти на питання. Серед тих, хто відчувають упереджене до себе ставлення, 50% повідомили, що відчувають подібне ставлення з боку звичайних людей (колег, сусідів), 31% – державних службовців, 30% – орендодавців, 22% – роботодавців, 10% – вчителів, лікарів і 4% – правоохоронних органів [24]. Наведені соціологічні дані, вважаємо, загалом є репрезентативними й адекватно відображають проблеми ВПО, зокрема, й на Прикарпатті.

Таким чином, масштаби та тенденції новітньої міграції громадян України як зовнішньої, так і внутрішньої, є досить істотними і дають підстави розглядати її як вияв демографічної кризи українства. Причини, що її породили – збройний конфлікт на Південному Сході держави, а головне – тотальне зубожіння населення та зростаюча недовіра до влади, яка виявилася нездатною запропонувати та здійснити ефективні дії щодо вирішення цих проблем. Стосується це й долі українських громадян, які стали вигнанцями у власній державі. Нормативно-правова база щодо ВПО загалом є недостатньою: базовий закон є декларативним, а прийняті упродовж 2014–2016 рр. Кабінетом Міністрів України акти не вирішують повною мірою проблем повсякденного життя і захисту переселенців.

Здійснені органами влади та місцевого самоврядування кроки щодо інтеграції переселенців у місцеві спільноти не завжди є ефективними, оскільки останні не в змозі належно задовольнити потреби ВПО. Тому слід наповнити реальним змістом декларовану владою всебічну підтримку внутрішньо переміщених осіб та місцевих громад, до яких переїхали переселенці, максимально використавши механізм державної підтримки та можливості

децентралізації. Слід усунути корупційні схеми із розподілу гуманітарної допомоги, яку надають міжнародні організації та благодійники, а також виявити та покарати «псевдопереселенців».

Непросто відбувається й політична соціалізація, суперечливим залишається сприйняття переселенців у новому етносередовищі. Подальша доля ВПО істотно залежатиме від їх власної самоорганізації та співпраці з ними організацій громадянського суспільства, залучення до активного життя територіальних громад, об'єднання переселенців та місцевих мешканців спільним розумінням української національної ідеї, формування єдиних політичних переконань, почуттів, цінностей і норм політичної діяльності.

1. Статистичні дані щодо кількості шукачів притулку в Україні за 2010–2015 рр. // Представництво Управління Верховного комісара ООН у справах біженців ООН в Україні : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/uk/resursi/statistics>.

2. Frontex. Eastern European Border Quarterly. Q 4? 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/EB_Q4_2015.pdf.

3. Найбільше українців просять про міжнародний захист в Німеччині і Італії [22.11.2016] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukranews.com/ua/news/461423-naybilshe-ukrainciv-prosyat-pro-mizhnarodnyu-zakhyst-v-nimechchini-i-italii>.

4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» : Прийнятий Верховною Радою України 20 жовтня 2014 року, № 1706-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 1. – Ст. 1; поточна редакція – Редакція від 21.02.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page>.

5. Обліковано 1 664 726 переселенців – Мінсоцполітики [21 листопада 2016 року] // Міністерство соціальної політики України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua/news/11345.html>.

6. Прикарпатці кличуть до себе кримчан та мешканців Сходу (відео) // ФАКТИ. ICTV, 2014. – 04 березня (13:54); [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ukraine/suspilstvo/20140304-1506608/>.

7. Суспільно-політична думка : Словник-довідник / уклад Ю. І. Юристовський. – Львів : Сполом, 2008. – 800 с.

8. Короткий оксфордський політичний словник / [пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Макмілана]. – Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 789 с.

9. Гедікова Н. П. Політична соціалізація особистості в період демократизації українського суспільства: автореф. дис. ... к. політ. н. : 23.00.02 / Н. П. Гедікова ; Одес. держ. юрид. акад. – Одеса, 1999. – 19 с.

10. Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 року, № 605-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/605-2012-p>.

11. Про робочу групу з питань інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство : Розпорядження Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 26 лютого 2013 року за № 112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/files/rozpor/2013/112.pdf>.

12. Гаврилович І. Ми не біженці, а вимушені переселенці / І. Гаврилович // Галичина. – 2014. – 12 серпня.

13. Срібнак Я. Пильний переселенець / Я. Срібнак // Галичина. – 2015. – 6 липня.

14. Прикарпатцям радять бути пильними // Галичина. – 2014. – 1 липня.

15. Переселенці відповідальні за те, що зараз відбувається на Сході, та за те, яким був Схід – Остап Дроздов // Галицький кореспондент. – 2016. – 19 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gk-press.if.ua/pereselentsi-vidpovidalni-za-te-shho-zaraz-vidbuvayetsya-na-shodi-ta-za-te-yakum-buv-shid-ostap-drozdov>.

16. Івано-Франківськ приєднається до акції на підтримку діалогу між переселенцями та громадами // Галичина. – 2015. – 21 вересня.

17. Процюк О. Інформаційна платформа для переселенців / О. Процюк // Галичина. – 2016. – 4 березня.

18. Смаль В. Внутрішньо переміщені особи : соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах [за матеріалами Вінницької, Запорізької, Івано-Франківської та Полтавської областей] / В. Смаль, О. Позняк; упоряд. В. Кокоть. – Київ : ПРОМІС, 2016. – 93 с.

19. Крамаренко О. Вигнанці в рідній державі : Патріоти Донбасу, на відміну від своїх земляків-сепаратистів, позбавлені виборчого права в Україні / О. Крамаренко // Галичина. – 2015. – 19 жовтня.

20. Гавука П. Українська книга – дітям / П. Гавука // Галичина. – 2015. – 17 березня.

21. У Франківську школярі збирають п'ять картоплин для переселенців // Галицький кореспондент. – 2016. – 18 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gk-press.if.ua/u-frankivsku-shkolyari-zbyrayut-pyat-kartoplyn-dlya-pereselentsiv/>.

22. Майже половина переселенців не планують повертатися – опитування // Українська правда. – 2016. – 25 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ppravda.com.ua/news/2016/10/25/7124759/>.

23. Приблизно 30% переселенців не планують повертатися додому – опитування // Українські національні новини. – 2015. – 6 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/uk/news/1507595-priblizno-30-pereselentsiv-ne-planuyut-povertatisya-dodomu-sotsopituvannya>.

24. Більшість переселенців не стикалися з дискримінацією – опитування // Українська правда. – 2016. – 25 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/25/>.